

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan 2023-yildagi ochiq muloqotida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PQ-292-son
3. B.A. Islamov, N.S. Ismailova, T.A. Hasanov, I.T.Danaboyev, A.S. Zikriyoev Xorijiy mamlakatlar iqtisodiyoti darslik/ Toshkent-2018
4. E.A.Baydaulet. “Islom moliya asoslari”, “O‘zbekiston” Toshkent-2019
5. Ehsan Shenojak – “Islom iqtisodiyoti” Toshkent qamar-2023
6. O. Akhmadjonov, A. Abdullaev, B. Umarjonov, M. Shamsiddinov “Islom moliyasi xususiyatlari” maqola 2022
7. www.qardus.com/
8. <https://alhudacibe.com/pressrelease142.php>
9. www.lex.uz
10. www.stat.uz
11. www.kun.uz

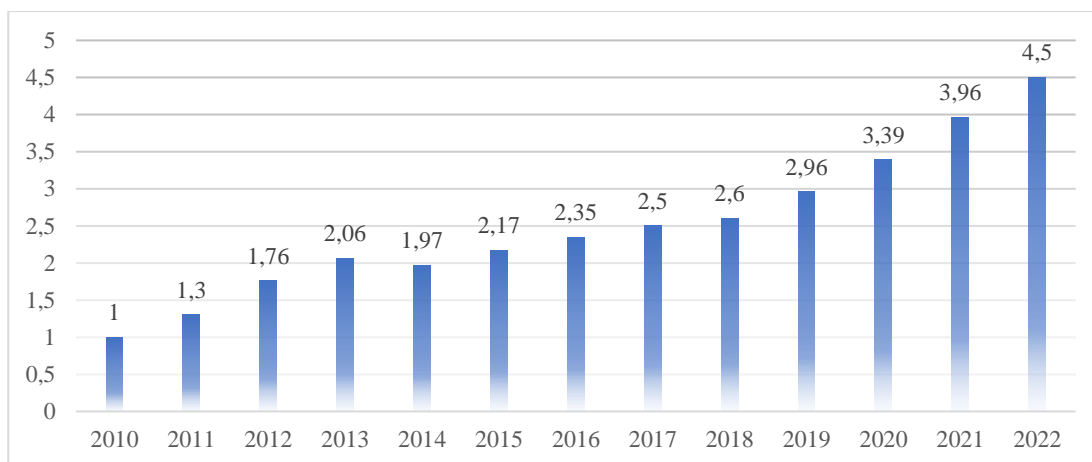
ИСЛОМ МОЛИЯСИНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ: РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯ ВА МОЛИЯВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ТАЪСИРИ

Астанакулов Олим Таштемирович
Ўзбекистон халқаро ислом академияси
Ислом иқтисодиёти ва молияси, зиёрат
туризми кафедраси профессори, и.ф.д.

Ҳозирги кунда жаҳон молия секторида барқарор ривожланаётган ислом молиясининг замонавий технологиялари муҳим аҳамият касб этиб келмоқда. Айни пайтда ислом молия сектори йилига 15 - 25 фоизгача ўсиб бормоқда, бу соҳадаги институтлар бутун дунё бўйлаб 2,7 триллион АҚШ долларидан ортиқ активларини бошқармоқда²²⁸. Ислом иқтисодиёти қоидаларига асосланган ушбу молия модели мусулмон ва мусулмон бўлмаган инвесторлар ва тadbirkorларнинг эътиборини тортишни давом эттирмоқда. Бугунги глобал муаммолар ва технологик ютуқлар нуқтаи назаридан рақамли трансформация ва молиявий технологияларни жорий этиш ислом молия институтлари ва бозорларининг ривожланиши ва эволюциясига сезиларли таъсир кўрсатмоқда.

Ислом молия секторидаги рақамли трансформациянинг асосий жиҳатларидан бири рақамли технологияларни операцион жараёнлар ва хизматларга жорий этиш ҳисобланади. Янги технологик ечимлар тақдим этилаётган хизматлар самарадорлиги ва сифатини ошириши, транзакцияларни қайта ишлаш вақтини қисқартириши ва мижозлар эҳтиёжини қондиришни ошириши мумкин. Ислом молия институтларида онлайн-банкнинг учун рақамли платформалар, ҳисобларни бошқариш ва тўловлар учун мобиль иловалар ҳамда рискларни таҳлил қилиш ва бошқаришнинг автоматлаштирилган тизимларидан фойдаланиш тобора кенг тарқалган.

²²⁸ <https://www.gazeta.uz/uz/2022/10/17/islamic-finance/>

1-расм. Дунёда ислом молия институтлари активларининг ўсиш динамикаси (2010-2022, трлн. АҚШ долларида)²²⁹

Ислом молиясида рақамли трансформацияни ҳаракатга келтирувчи муҳим омил истеъмолчиларнинг хоҳиш ва умидларини ўзгартиришдир. Замонавий дунёда мижозлар молиявий операцияларни амалга ошириш, маҳсулот ва хизматлар ҳақида маълумот олиш учун рақамли каналлардан фойдаланишни афзал кўришади. Рақобатбардошлигини сақлаб қолиш учун ислом молия институтлари янги бозор талабларига мослашишга, мижозларга қулай ва инновацион рақамли ечимларни тақдим этишга мажбур.

Молиявий технологиянинг ислом молиясида туган ўрни молия саноатининг ушбу секторининг замонавий ривожланишида асосий ўрин тутди. Молиявий технологиялар ислом молия секторида хизматлар самарадорлиги, шаффофлиги ва улардан фойдаланиш имкониятини ошириш учун янги имкониятлар очади, бу эса унинг ўсиши ва ривожланишига хизмат қилади²³⁰.

Бугунги кунда ислом молиясида фаол фойдаланиладиган молиявий технологияларнинг кенг доираси мавжуд. Улар орасида қуйидагилар мавжуд:

1. Рақамли платформалар: онлайн банкинг ва мобиль иловалар мижозларга исталган вақтда ва дунёнинг исталган нуқтасидан банк хизматлари ҳамда инвестиция маҳсулотларидан фойдаланиш имкониятини беради.

2. Блокчейн технологияси: молиявий операцияларнинг шаффофлиги ва ишончлилигини таъминлайди, бу ислом молияси тамойилларига мос келади ва бозор иштирокчилари ўртасидаги ишончни мустаҳкамлайди.

3. Сунъий интеллект ва маълумотлар таҳлили: рискларни таҳлил

²²⁹ <https://www.lseg.com/en/insights/data-analytics/navigating-uncertainty-global-islamic-finance-assets-expected-to-exceed-67-trillion-by-2027>

²³⁰ Aysan, A. F., & Unal, I. M. (2023). Challenges in Islamic Fintech and Digitalization: An Extensive Literature Review. *World Scientific Annual Review of Islamic Finance*, 1, 41-52.

қилиш ва бошқариш тизимлари ислом молия институтларига BigData маълумотларга асосланган ҳолда асосли қарорлар қабул қилиш имконини беради.

4. Рақамли тўлов тизимлари: Электрон ҳамёнлар ва онлайн тўлов тизимлари ислом молияси мувофиқ молиявий операцияларни осонлаштиради.

Ислом FinTech сектори ҳали бошланғич босқичида бўлса-да, тез гуллаб-яшнамоқда. Ислом банк иши ва молия институтлари бош кенгаши (CIBAFI) ҳисоботига кўра, жаҳон ислом технологиялари бозори 2025 йилга бориб 20 фоизлик ўсиш суръати билан 128 миллиард долларга этади.

Ҳозирда дунёда 375та FinTech компаниялари мавжуд бўлиб, тобора кўпроқ мамлакатлар ислом FinTech компаниялари фаолиятини кузатмоқда ёки уларни ривожлантириш учун яхши мавқега эга. Баъзи бозордаги ўйинчилар кетишди, аммо бозорнинг янги иштирокчилари ҳам бор. Ислом қоидаларига мос маҳсулотларга талаб юқори ва FinTech компаниялари тежамкорроқ моделларни таклиф қилишлари мумкин. Малайзия ва Саудия Арабистони бу соҳада етакчилик қилмоқда, улар 2022 йилда Global Islamic Fintech (GIFT) индексида етакчилик қилмоқда. Ҳукумат ва тартибга солувчи органларнинг ёрдами билан Малайзия банк хизматларини рақамлаштиришда ўсиш суръатларини кузатди ва ҳозирга глобал молиявий технологияга ҳамда ислом FinTech саноатига етакчилик қилиш тайёр. Рақамли банк хизматлари тобора мураккаблашиб бормоқда. Анъанавий банклардан фарқли ўлароқ, FinTech компаниялар “экотизим” доирасида ишлайди ва мижозларнинг фикр-мулоҳазаларини асосида ўз иловаларини доимий яхшилайдди, янги хизматларни қўшади ҳамда киберхужумларга жавоб беради²³¹.

Ислом молиясига молиявий технологияларнинг жорий этилиши ушбу сектордаги операциялар ва хизматлар самарадорлигини сезиларли даражада оширади. Рақамли платформалар мижозлар тажрибасини яхшилайдди ва банк хизматларидан фойдаланишни осонлаштиради, транзакциялар ва сўровларни кўриб чиқиш учун сарфланган вақтни қисқартиради.

Кўпгина ислом молия институтлари ўз фаолияти ва мижозларга хизмат кўрсатишни яхшилаш учун турли молиявий технологияларни муваффақиятли ўзлаштирган. Масалан, банклар онлайн-банкнинг ва мобиль хизматларни тақдим этиш учун рақамли платформалардан фойдаланиб, мижозларга реал вақт режимида ўз ҳисобларини бошқариш ва тўловларни амалга ошириш имконини бермоқда. Ислом суғурта компаниялари суғурта полисларини бошқариш ва суғурта товонини тўлаш жараёнларини такомиллаштириш учун блокчейн технологиясини жорий қилмоқда. Бундан ташқари, баъзи ислом инвестиция фондлари инвестиция

²³¹ Unal, I.M., & Aysan, A.F. (2022). Fintech, digitalization, and blockchain in Islamic finance: Retrospective investigation. *FinTech*, 1(4), 388-398.

қарорларини қабул қилиш ва портфелларни ислом қоидаларига мувофиқ бошқариш учун сунъий интеллект ва маълумотлар таҳлилидан фойдаланади²³².

Молиявий технологияларни ислом молия институтлари амалиётига интеграциялашуви мижозларнинг ўзгарувчан эҳтиёжлари ва умидларига жавоб бериб, молия саноатининг ушбу секторининг барқарор ўсиши ва ривожланишига ҳисса қўшишда давом этади.

Хулоса қилиб айтганда, рақамли трансформация ва молиявий технологиялар контекстида ислом молиясининг замонавий тенденцияларини ўрганиш қуйидаги асосий хулосаларни чиқариши мумкин:

1. Рақамли трансформация ислом молиясини ривожлантиришда муҳим рол ўйнайди, бу соҳада хизматлар самарадорлиги, шаффофлиги ва улардан фойдаланиш имкониятини оширади.

2. Блокчейн, сунъий интеллект ва рақамли платформалар каби молиявий технологиялар ислом молия институтлари фаолиятини тартибга солиш, инновацион маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва мижозлар тажрибасини яхшилаш учун янги имкониятлар яратади.

3. Шу билан бирга, ислом молиясига FinTechни татбиқ этиш ислом тамойилларига риоя қилиш, киберхавфсизликни таъминлаш ва ходимларни тайёрлаш каби қатор муаммоларга ҳам дуч келмоқда.

4. Ислом молия соҳасида рақамли трансформацияни муваффақиятли амалга ошириш учун қийинчиликларни енгиш ва янги технологиялар салоҳиятини максимал даражада оширишга қаратилган стратегияларни ишлаб чиқиш зарур.

ИСЛОМИЙ ВА АНЪАНАВИЙ БАНКЛАРНИНГ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ

Зайниддин Рухиддин

Тошкент давлат иқтисодиёт университети докторанти

Ўзбекистон янада очик ва диверсификацияланган иқтисодиётга ўтаётган бир пайтда, анъанавий банк фаолияти билан бир қаторда исломий банкчиликни ҳам ўрганиш айниқса долзарб бўлиб бормоқда. Аҳолисининг катта қисми (95 фоиздан ортиғи²³³) мусулмонлардан иборат ва исломий молиявий маҳсулотларга қизиқиш ортиб бораётган бир шароитда, исломий ва анъанавий банкчилик ўртасидаги фарқни тушуниш муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев ИХТТИФ кенгаши 43-сессияси очилиши маросимида сўзлаган нутқида “Ислом олами улкан иқтисодий, инвестицион салоҳият, энергетика ресурсларига эга.

²³² Tlemsani, I., & Matthews, R. (2023). Digitalization and the prospects of cryptocurrency in Islamic finance. *International Journal of technology management & sustainable development*, 22(2), 131-152.

²³³ <https://www.findeasy.in/population-of-uzbekistan/>